

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»**

Серія «Філологічна»

Збірник наукових праць

Випуск 43

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2014

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 7 від 27 лютого 2014 року)*

*Збірник затверджено постановою президії ВАК України
від 22 квітня 2011 року № 1-05/4*

Редакційна колегія:

Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор;
Білоус П. В., доктор філологічних наук, професор;
Вокальчук Г. М., доктор філологічних наук, доцент;
Пасічник І. Д., доктор психологічних наук, професор;
Поліщук Я. О., доктор філологічних наук, професор;
Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор;
Хом'як І. М., доктор педагогічних наук, професор, академік АН ВШ України;
Яворська Г. М., доктор філологічних наук, професор.

Укладачі:

Ковальчук І. В., кандидат психологічних наук, доцент.
Коцюк Л. М., кандидат філологічних наук, доцент.
Новоселецька С. В., кандидат психологічних наук, доцент.

Н 34

Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 43. – 318 с.

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.

Адреса редколегії:

*35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія»,
факультет романо-германських мов*

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2014

Н. А. Деркевич,

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль

СТАНОВЛЕННЯ ГРАМАТИЧНОГО СТАТУСУ ДІЄСЛІВНОГО ПРЕФІКСА

У статті проаналізовано становлення граматичного статусу дієслівних префіксів у ході історичного розвитку мови.

Ключові слова: дієслівний префікс, етимологія, похідне слово, семантика, афікс.

В статье проанализировано становление грамматического статуса глагольных префиксов в период исторического развития языка.

Ключевые слова: глагольный префикс, этимология, производное слово, семантика, аффикс.

The formation of grammar status of verbal prefixes in the period of historical development of the language is analysed in the article.

Key words: verbal prefix, ethymologie, derivative word, semantic, affix.

Актуальність та постановка проблеми. Важливим завданням у мовознавстві є дослідження діахронічного розвитку префікса та історичні зміни, яких він зазнав за період еволюції мови, а також дослідження семантики похідного слова, яке утворилося шляхом додавання до його основи словотворчого афікса, і, внаслідок цього, переосмислення семантики чи формування слова з новим значенням. Саме тому особливої актуальності серед сучасного мовознавства набуває системне граматичне та семантичне функціонування похідного слова.

Метою статті є простежити історичний розвиток дієслівних префіксів, формування їх граматичного статусу та їх вплив на семантику вторинних лексичних одиниць.

Словотворення тієї чи іншої мови є рухомою системою взаємозв'язаних явищ, які розвиваються відповідно до своїх внутрішніх законів. Зрозуміти ці закони, хід їхнього розвитку і становлення неможливо поза історичною перспективою. Важливо також простежити зміну продуктивності того чи іншого словотвірного способу в еволюції мови.

Мовознавець Я. Грімм називає префіксальні дієслова із невідокремлюваними префіксами – справжніми композитами (*wahre composita*), і, досліджуючи «невідокремлювані частки з дієсловами (*untrennbare Partikeln mit verbis / be-, ent-, er-, ver-, zer-*)» в діахронії, вчений передусім вказує на модифікаційну функцію цих часток [8, с. 353].

Ненаголошені префікси досліджені у «Граматичі німецької мови» В. Вільманса, де вказано на те, що «вони не вживаються як самостійні слова і у словнику не мають свого місця» [14, с. 127]. Спочатку ці частки поєднувалися з твірними дієслівними основами, пізніше – з відіменниковими – *beraten, entgleisen*. В. Вільманс вважає, що для визначення семантики композита із часткою потрібно брати до уваги значення обох елементів: частки та дієслова. Водночас «просте слово і композит можуть розвивати свої значення незалежно один від одного настільки, що значення простого слова неможливо віднайти у композиті – *stehen* (стояти)/ *verstehen* розуміти – префікс *ver-* повністю модифікує семантику похідного слова.

«Німецький словник» Г. Пауля вміщує достеменну інформацію про ненаголошені частки (*unbetonte Partikeln*). Дуже стисло подано діахронічну картину кожної частки; їхні модифікаційні функції описано докладно з врахуванням синтаксичних аспектів функціонування [13, с. 33].

В. Генцен порушує тему префіксів у праці «Словотвір німецької мови». Вчений висловлює думку про те, що відіменникові та відприкметникові деривати *beteeren/ verdummen* варто розглядати як «власне похідні» (*eigentliche Ableitungen*) [9, с. 44], а пізніше пропонує, щоб префіксацію у словотворенні кваліфікувати як проміжну ланку між композицією та деривацією.

Відомий лінгвіст Г. Брінкман розрізняє сталі та рухомі префікси (*feste und bewegliche Vorsilben*) [3, с. 198]. Сталі префікси не є самостійними і вживаються лише як словотвірні форманти. Зрозуміло, що існують також префікси, які вживаються одночасно як відокремлювані і невідокремлювані: *'umfahren / umfahren* – наїхати на когось, збити когось/ об'їхати. У граматичі Г. Брінкмана розділ «Утворення класів дієслова» містить інформацію про семантичні функції префіксів.

Як стверджує науковець Е. Матер, у німецькій мові існує понад 289 елементів, які виконують функцію префіксації. Ці префіксальні елементи є продуктивними і поєднуються з простими твірними основами [11, с. 121]. Г. Мунган досліджує семантику відокремлюваних (*bewegliche Partikeln ab-, an-, auf-, aus-, ein-*), одночасно відокремлюваних і невідокремлюваних часток (*bewegliche und feste Partikeln durch-, über-*), дієслівних префіксів (*Verbalpräfixe be-, ent-, er-, ver-, zer-*) саме у діахронії, оскільки це важливо для визначення модифікуючих функцій зазначених словотвірних формантів [12].

У граматичі Дудена [5, с. 345] знаходимо два визначення префіксів: «префікс (*Präfix*) – це складник деривата, який не вживається у реченні самостійно»: *be-, ent-, er-, ver-, zer-*; якщо можливе роз'єднання першого компонента від простого слова, то в граматичі Дудена на позначення зазначених одиниць знаходимо термін – «додаток до дієслова» (*Verbzusatz*): *ab-, an-, auf-, bei-, um-, wieder-* [5, с. 391]. У розділі «Словотворення» під заголовком «Дієслова» представлено інформацію про граматичні та семантичні модифікації дієслів з префіксами *be-, ent-, er-, ver-, zer-*, малопроductивність префіксів *miss-, fehl-, re-, de-, in-* та їх дериватів, непродуктивність префікса *ge-*, охарактеризовано напівпрефікси *ab-, an-, auf-, aus-, ein-; hinter-, durch-, über-, um-, unter-, wider-* [6, с. 425]. В окремому розділі досліджуються префікси *bei-, entgegen-, los-, nach-, vor-, wieder-*,

zu-, *zurecht-*, які вчений розташовує між термінами напівпрефікс – компонент складного слова (*Halbpräfix / Kompositionsglied*) [6, с. 430].

Лінгвіст Г. Ціфонун у своїй дисертації досліджує префіксальні дієслова із словотвірними формантами (*Wortbildungsformante*) – префіксами *be-, ent-, er-, ver-, zer-*, аналізує взаємодію твірної та деривативної бази, їхню морфологічну валентність, і вважає досконалішим аналіз семантики похідних дієслів у контексті речень – *Bücher auf den Boden legen / den Boden mit Büchern belegen* [15, с. 104].

М. Д. Степанова називає невідокремлювані дієслівні префікси *be-, emp-, ent-, er-, ge-, miss-, ver-, zer-* морфемами, а утворені від них дієслова – похідними [2, с. 278].

«На відміну від вільних морфем, є й словотвірні, які вносять у композит своє лексично-понятійне значення» – знаходимо у праці «Словотворення сучасної німецької мови» І. Барц та В. Фляйшера [7, с. 25]. Мовознавці класифікують префікси на відокремлювані та невідокремлювані, префікси іноземного походження (*Fremdpräfixe*), детально описують їхню семантику. З їхньої точки зору, префіксальні дієслова, поряд із семантичними та синтаксичними змінами, виконують особливе завдання у розрізненні відтінків значень дієслова [7, с. 316- 348].

Сучасний дослідник Е. Доналіз висловлює свою точку зору щодо афіксів: «якщо вони знаходяться перед основою слова – це префікси, після основи – це суфікси, циркумфікси мають своє місце перед і після основи слова одночасно» [4, с. 27]. Префікси – це зв'язані морфологічні одиниці, приєднуються до іменника, прикметника та дієслова, зазвичай є ненаголошеними і наголошеними, односкладовими.

Мовознавець М. Лоде вважає префіксацію для творення дієслів у німецькій мові найважливішим способом; її завдання полягає у семантичній та синтаксичній модифікації твірного дієслова. Лінгвіст поділяє префікси на невідокремлювані (*untrennbare/ feste Präfixe*), відокремлювані (*trennbare/ unfeste Präfixe*), а також відокремлювані і невідокремлювані [10, с. 229 – 238].

У дисертаційній роботі «Співвідношення кореневих і похідних дієслів у лексичному та граматичному аспектах» О. М. Артьомцев досліджує вплив невідокремлюваних префіксів *be-, ge-, ent-, er-, über-, unter-, miss-, ver-, wider-, zer-* на лексико-семантичні, субкатегоріальні та граматичні характеристики похідного дієслова, внаслідок чого утворюються опозиція лексичних та лексично-граматичних ознак кореневих і похідних дієслів. У дослідженні виявлено, що між дієсловами досліджуваної семантики польова дистанція залежить від того, як невідокремлювані префікси входять у семантичну структуру девербативного дієслова, тобто як його семантика модифікує структуру денотативного значення похідного дієслова [1].

Як бачимо, у дослідженнях науковців спостерігаємо, як формується семантичний зміст префікса у ході його діахронічного розвитку. Я. Грім, Г. Пауль, В. Вільманс, В. Генцен вважають дієслівні невідокремлювані префікси невідокремлюваними або ненаголошеними частками, І. Барц, Г. Брінкман, Дуден, М. Д. Степанова, М. Лоде, Е. Доналіз вживають тут новий термін – префікс. Щодо назви похідного дієслова, яке утворилося внаслідок поєднання з невідокремлюваним префіксом, також немає єдності думок: у Я. Гріма та В. Вільманса – це невідокремлюваний композит або композит із часткою, у Г. Пауля – сталий композит, у В. Вільманса – складне дієслово, у В. Генцена, Г. Ціфонун – префіксальне дієслово, у Г. Брінкмана, Дудена (1973 р.) – префіксальний дієслівний дериват, префіксальний композит, а також похідне дієслово у І. Барц, Дудена (1984 р.), В. Фляйшера – сталий префіксальний дериват.

Отже, інформація про невідокремлювані префікси та утворені від них дієслова є досить різноманітною. Оформлення досліджуваних словотвірних одиниць у префікси супроводжувалося поступовою втратою їхньої автономності та відповідних граматичних ознак вільних морфем. Різної у термінології якраз і зумовлено зміною граматичних ознак зазначених словотвірних одиниць в ході еволюційного розвитку. У дослідженнях сучасних науковців ці зв'язані морфемні набувають статусу невідокремлюваних які, поєднуючись з вільними кореневими основами, формують похідні дієслова, унаслідок чого зазначені одиниці отримують назву – префіксальних.

У перспективі планується дослідження семантики твірних основ та похідних лексичних одиниць із дієслівними префіксами.

Література:

1. Артьомцев О. В. Співвідношення кореневих і похідних дієслів у лексичних та граматичних аспектах (на матеріалі нім. дієслів мовлення з невідокремлюваними префіксами) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Артьомцев. – М., 1997. – 27 с.
2. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова. – М. : Изд-во иностранной лит-ры, 1953. – 375 с.
3. Brinkmann H. Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung / Henning Brinkmann. – Düsseldorf : Verlag Schwann, 1962. – 2. Aufl. – 334 s.
4. Donalies E. Die Wortbildung des Deutschen / Elke Donalies. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2002. – 190 s.
5. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / Duden. – Mannheim : Dudenverlag Bibliographisches Institut, 1973. – Aufl. 3. – 763 s.
6. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / Duden. – Mannheim ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1984. – 4., völlig bearb. u. erw. Aufl. – 800 s.
7. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer, Irmhild Barz. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1995. – 382 s.
8. Grimm J. Deutsche Grammatik II / Jacob Grimm. – Berlin, Hildesheim : Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1967. – S. 786-901.

9. Henzen W. Deutsche Wortbildung / Walter Henzen. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1965. – 178 s.
10. Lohde M. Wortbildung des modernen Deutschen : ein Lehr- und Übungsbuch / Michael Lohde – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2006. – 350 s.
11. Mater E. Deutsche Verben / Erich Mater. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1966. – Bd. 1-10. – 290 s.
12. Mungan G. Morphologie und Semantik der von deutschen Partikel und Präfixverben abgeleiteten Substantiva: eine kritische Untersuchung/ Güler Mungan. – München : Iudicium, 1995. – 197 s.
13. Paul H. Deutsches Wörterbuch / Hermann Paul. – 9. Aufl. – Tübingen : Niemeyer, 1992. – 1130 s.
14. Wilmanns W. Deutsche Grammatik. Gotisch, Alt-, Mittel- und Neuhochdeutsch / Wilhelm Wilmanns. – Straßburg : Verlag von Karl J. Trübner, 1899. – S. 115-175.
15. Zifonun G. Zur Theorie der Wortbildung am Beispiel deutscher Präfixverben / Gisela Zifonun. – München : Max Hueber Verlag, 1973. – 192 s.

О. Д. Данилович ІНТЕНСИВНІСТЬ СПОЛУЧУВАНІСТІ ПРИКМЕТНИКІВ З ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИМИ ГРУПАМИ ІМЕННИКІВ У НАУКОВОМУ СТИЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	84
О. П. Демиденко НАЦІОНАЛЬНІ СИМВОЛИ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	87
Н. А. Деркевич СТАНОВЛЕННЯ ГРАМАТИЧНОГО СТАТУСУ ДІЄСЛІВНОГО ПРЕФІКСА	91
І. П. Довбня ТЕКСТУАЛЬНА РЕАЛІЗАЦІЯ ТОПОНІМНОГО МАРКУВАННЯ ПРОСТОРУ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ОНІМНІЙ СИМВОЛІЦІ (НА МАТЕРІАЛІ ОРИГІНАЛЬНОГО ТЕКСТУ РОМАНУ ОЛЕКСАНДРА ДЮМА «LE COMTE DE MONTE-CRISTO») («ГРАФ МОНТЕ-КРИСТО»)	94
Н. В. Ермакова ДЕВИЧИЙ АЛЬБОМ: ОСОБЕННОСТИ ЖАНРОВОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ	98
Н. Г. Єсипенко МОВА ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ЗМІН В ЕТНІЧНІЙ СИСТЕМІ НАРОДУ	103
Ю. В. Жарікова ФРАЗЕОЛОГІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ В НОВОГРЕЦЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	106
О. І. Заграновська МОВЛЕННСВІ АКТИ НЕЗГОДИ В КОНТЕКСТІ КОМУНІКАЦІЇ	110
М. О. Зозуля ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ У ДОСЛІДЖЕННІ КОНЦЕПТОСФЕРИ «СВІТ ЛЮДИНИ» В РОМАНАХ У. ГОЛДІНГА	113
Н. В. Іваненко, Н. Д. Засанська ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ СЕМАНТИКИ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯДЕРНИХ МІКРОПОЛІВ ЗЛАМ / TURNING-POINT	118
О. В. Іванова ТЕЗАУРУС МОВИ І ЛІНГВІСТИЧНЕ КОНСТРУЮВАННЯ	121
Н. В. Іовхімчук НАЗВИ ГРОМАДСЬКИХ СПОРУД В УКРАЇНСЬКІЙ ПІСЕННІЙ ТВОРЧОСТІ	124
А. В. Капуш СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АКТУАЛЬНИХ ЛЕКСИЧНИХ ІННОВАЦІЙ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	128
Ю. К. Картава ФУНКЦІЇ ЕКЗОТИЗМІВ У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ	131
К. Г. Коваленко ОСОБЛИВОСТІ АД'ЕКТИВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	134
С. В. Козут СЕМАНТИЧНІ МАРКЕРИ АНГЛІЙСЬКИХ АУТМЕНТАТИВІВ	137
Н. А. Корнєва СЕМАНТИКА ОЦІНКИ У ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ РЕЦЕНЗІЙ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)	140
Н. М. Косенко, М. Б. Красикова ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛІЙСКОМ ЯЗЫКЕ (НА ПРИМЕРЕ СЛОВ НА -ED)	143
Н. Д. Костенко СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ АНГЛОМОВНИХ НОМІНАЦІЙ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ	147
Т. В. Крилова, А. Г. Гудманян ЛІВОСТОРОННЯ ВАЛЕНТНІСТЬ ДІЄСЛОВА В КОНТРАСТИВНОМУ АСПЕКТІ	150
Н. М. Кувшінова НЕМЕЦКІЕ СЕМАНТИЧЕСКИЕ КОМПОНЕНТЫ В МОРФЕМНОЙ СТРУКТУРЕ РУССКИХ СЛОВ	153
І. О. Купіна ГРАНИЧНІСТЬ КІЛЬКОСТІ В СЕМАНТИЦІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ	157
О. В. Левко МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОЦІНКИ В ЕПІДЕЙКТИЧНИХ ПРОМОВАХ ВАСИЛЯ ВЕЛИКОГО, ГРИГОРІЯ БОГОСЛОВА ТА ІОАННА ЗЛАТОУСТА	160
Н. М. Лоскутова ПРОЦЕС СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ В КІНЕМАТОГРАФІЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	164
Р. В. Луканинець АНТИЧНІ МІФОЛОГЕМИ ЯК ОДНЕ ІЗ ДЖЕРЕЛ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ	168
Т. О. Луковенко ПРЕФІКСАЛЬНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГОМЕОПАТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	171
О. М. Мартинів МІФОЛОГЕМНА МОТИВАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУЧАННЯ	173
В. В. Михайленко 'PLEASE' AS AN ATTITUDINAL MARKER IN DISCOURSE	177